

V. TÜRKİYE KAPİTALİZMİNİN KİMİ ÖZELLİKLERİ

Buraya kadar söylenmiş olanları toparlarsam:

Türkiye, nüfusunun hala çok önemli bir bölümü tarımda çalışan (Nisan 2008 itibarıyla istihdamda olanların % 26,4'ü) nüfus oranı ve tarımın GSYH'ya katkısı açısından üyesi olduğu zenginler kulübü görünümündeki OECD içinde en tarımsal -bu anlamda en geri- ülkedir. Buna rağmen bütünlük içinde ele alındığında bir tarım ülkesi değil, bir **sanayi** ülkesidir.

Ekonomisinde yaratılan değer hacmi açısından dünyanın ilk yirmi büyük ekonomisi içinde 2006 yılı itibarıyla 19. sırada (Bkz.: OECD Factbook 2008, Gross Domestic Product) yer alan Türkiye, kişi başına düşen gelir açısından, gelişmiş ekonomiler kulübü OECD'nin en güçsüz üyesidir.

Sosyal ilerleme ve kalkınması, 2006 yılı itibarıyla ekonomik ilerleme ve kalkınmasının 22 basamak gerisindedir. Bir bütün olarak "İnsani Kalkınma Endeksi" açısından Türkiye, orta derecede gelişmiş ülkeler kategorisindedir. 2006 yılı itibarıyla 177 ülke içinde 84. sırada bulunmaktadır.

Hem tarımda, hem sanayide, hem hizmetlerde işletmeler ağırlıklı olarak mikro, küçük ve orta boy (KOBİ) işletmelerdir.

Türkiye kapitalizmi en gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, ileri teknoloji kullanımında

geri, emek yoğun faaliyetlerde yoğunlaşan bir yapıya sahiptir.

Türkiye ekonomisi gelişmesini borç üzerine kurmuştur. Türkiye dünyanın en borçlu ülkelerinden biri durumundadır. Türkiye ekonomisi “gelişmiş emperyalist ülkeler/bağımlı ülkeler” şeklindeki kaba bir ayırmda bağımlı ülke kategorisindedir. Fakat bu bağımlılık “yarı sömürge” tipi bir bağımlılıktan çok, az gelişmiş, kendi de emperyalist amaç ve edimlere de sahip kapitalist bir ekonominin emperyalist büyük güçlere bağımlılığı biçiminde bir bağımlılıktır.

2008 yılının Türkiye’si ekonomik açıdan 1917 Ekim’inde sosyalist devrimin gerçekleştiği Rusya’dan da, 1949’da Demokratik Halk Devrimi’ni gerçekleştiren Çin’den de -hele Çin’le hiç karşılaştırılmayacak ölçüde!- gelişmiş kapitalizme sahip bir ülkedir. Bu veriler temelinde tartışma götürmez bir gerçektir.

Evet 2008 Türkiye’si bağımlı- kapitalist bir ülkedir. Fakat bunun tespiti Türkiye gerçekliğinin kavranması açısından yeterli değildir. Bu kapitalizmin yukarıda bir bölümüne çeşitli bölümlerde dikkat çektiğimiz bazı özellikleri, özgünlükleri vardır. Bu özgünlükler Türkiye kapitalizminin tarihi gelişmesi içinde belirli değişikliklere de uğrayarak bugüne gelmiştir. Bu yüzden tek tek kimi özgünlükler hakkında bir toparlama yapmadan önce tarihi gelişme içinde bunların nasıl oluşup, geliştiğine kısaca bir göz atalım. (*1)

V. I. Türkiye kapitalizminin gelişme tarihi/evreler

T.C. Osmanlı devletinin yıkıntıları üzerinde kuruldu. Merkezi-feodal (*2), kendine özgü yapısıyla Osmanlı devletinde kapitalizm, batıya göre oldukça geç, çok önemli oranda dış dinamiklerin zorlama ve itmesiyle, emperyalizme bağlı olarak gelişti. T.C. Osmanlı devletinden emperyalizme bağımlı, yarı sömürge, tarımda feodal, yarı feodal ilişkilerin önemli rol oynadığı, yarı feodal bir yapı devraldı. Türk Kurtuluş Savaşı, Birinci Dünya Savaşı içinde galip emperyalist güçlerin Osmanlı devletinin bakiyesini de doğrudan sömürge haline getirme girişimine karşı yürüdü. Yer yer antiemperyalist söylemlerle yürümesine rağmen bu savaş, savaşa yön veren Türk milli burjuvazisi açısından emperyalist sisteme, onun kapitalist temeline karşı değil, bir bölüm emperyalist gücün Türkiye’yi sömürgeleştirme girişimine karşı yönelmiş, anti sömürgeci bir savaştı. O günün uluslararası konjonktüründe emperyalizmi -onun o anda en öne çıkan güçlerine vurarak, direnerek- zayıflatan bu anlamda ve ölçüde antiemperyalist olan, bir savaştı. (*3)

Türkiye’deki egemen sınıfların kendi içlerindeki mücadele açısından Kurtuluş Savaşı, Türk olan burjuvazinin, Osmanlı devletinin son döneminde büyük ticareti elinde tutan, emperyalizmin acenteliğini yapan komprador burjuvazinin esas kesimini oluşturan ve emperyalist güçlerin Osmanlı devleti bakiyesini işgalini onaylayan, destekleyen gayrimüslim, öncelikle de Rum ve Ermeni burjuvaziye karşı savaşı idi. Türk olan burjuvazinin Osmanlı hanedanı etrafında toplanan küçük bir kesimi de bu savaşta emperyalizmin safında idi. Savaş onlara karşı da yürüdü.

T.C. Osmanlı devletinden ideolojik olarak devletin kutsal sayıldığı, “baba”, her şeye kadir, her şeyin üzerinde görüldüğü bir yapılanma devraldı. Osmanlı devlet bürokrasisinde de en önemli role sahip olan ordu, Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin de en önemli yönetici kurumu olarak öne çıktı; Cumhuriyet rejiminin yönetici kadrolarını, temel dayanağını oluşturdu.

Siyasi olarak saltanat kaldırıldı, yerine Cumhuriyet kuruldu. Fakat kurulan Cumhuriyette demokrasi yalnızca sözde vardı, gerçekte olan neredeyse padişah yetkileriyle donatılmış tek ve

ebedi şef'in ve onun tek partisinin her türlü muhalefeti açık terörle bastıran askeri faşist diktatörlüğü idi. Aslında iktidarı ele geçiren, sınıfsal olarak milli burjuvazinin çıkarlarını temsil eden çoğu asker kökenli bürokrat elitin egemen olmak ve bunu sürdürmek için bundan başka yolu da yoktu. Saltanatın tek kişi önderliğindeki diktatörlüğü, devletin üstün ve kutsallığı düşüncesi üzerine kurulu düşünce yapısı ve yönetim tarzı, yeni kurulan Türk devletinde de, biçim ve söylem değiştirerek, sürdü.

1. Evre 1923-1929

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler

Daha Cumhuriyet ilan edilmeden, Kurtuluş Savaşı'nı yönlendiren kadrolar, kurulacak yeni rejimin politik ekonomisinin ne olacağını tartışmak amacıyla Şubat/Mart 1923'de İzmir, ya da 'Türkiye I. İktisat Kongresi'ni topladılar.

Kongre Türk milli burjuvazisinin Kurtuluş Savaşı'ndan askeri bir zaferle çıkmış olduğu, savaşın tarafı olan emperyalist güçlerle barış anlaşması görüşmelerinin gündemde olduğu bir ortamda yapılmıştır. Osmanlı devletinin bakiyesini de bütünüyle sömürgeleştirme planında başarılı olamayan emperyalist güçlerle Türkiye'nin geleceği üzerine sıkı pazarlıklar gündemdedir. İzmir İktisat Kongresi savaşta muzaffer ve fakat ekonomik olarak olağanüstü zayıf Türk burjuvazisinin ekonomik programını tespit edip açıklayacağı forumdur. (*4)

M. Kemal, İzmir İktisat Kongresi'ni açış konuşmasında diğer şeylerin yanında şunu söyler:

"...hiç kimseden fazla bir şey istemiyoruz. Dünyanın her uygar ulusunun doğal olarak sahip olduğu şeylerden bizi yoksun etmemelidirler ve haklarımızı teslim etmelidirler. Çünkü hakkımız doğaldır, yasalıdır ve bize gereklidir. Biz bu haktan vazgeçmeyeceğiz ve ne kadar haklı isek, bu hakkımızı savunma ve koruma için de memleketimizin, ulusumuzun yeteneği o kadardır... Görülüyor ki bu kadar kesin ve yüksek bir zaferden sonra bile, bizi barışa kavuşmaktan engelleyen nedenler, doğrudan doğruya ekonomik nedenlerdir. Çünkü bu devlet, bu ulus, ekonomik egemenliğini sağlarsa, o kadar güçlü bir temel üzerinde yerleşmiş ve gelişmeye başlamış olacaktır ki, artık bunu yerinden oynatmak mümkün olmayacaktır. İşte düşmanlarımızın, gerçek düşmanlarımızın bir türlü rıza gösteremedikleri, onaylamadıkları budur..."

Askeri zafer kazanan Türk milli burjuvazisi adına Mustafa Kemal, şimdi "ekonomik egemenlik" istemekte, bunun her uygar ulusun herkes tarafından tanınması gereken en doğal hak olduğunu açıklamaktadır.

Sovyet araştırmacı Rozaliyev, "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri" başlıklı kitabında İzmir İktisat Kongresi ile ilgili şöyle saptamalar yapıyor:

"Delegelerin konuşmalarının içeriği genellikle, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığının sağlanması ve ülkede ulusal sermayenin gelişmesine yardım edilmesi istemleri..."

"Mustafa Kemal, yabancı sermayeye karşı değil. Yabancıların mutlak egemenliğinin son bulduğunu bildiriyor, yabancı sermayenin ülkenin iç yasalarına bağlanmasını..."

"...genel sorun, Türkiye'nin bir 'zenginler ülkesine' dönüşmesinden ibaret, ona göre." (sf. 58). Daha sonra Rozaliyev "Ekonomik And" hakkında şu değerlendirmeleri yapıyor:

"Ekonomik And olarak adlandırılan kongre kararları, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığının, yabancı şirketlerin faaliyetinin sınırlanmasının, sanayi ve tarımın gelişmesinin kaçınılmazlığını ilan..."

"...büyük fabrika sanayisine hızlı bir geçişi gerçekleştirmenin' kaçınılmaz olduğu..."

"...devlet sektörü oluşturulmasına geçiş için hükümetten ilk kez istemde bulunulduğu bel-

ge..”

“Ekonomik andın, ‘özel sermayenin gücünün yetmeyeceği’ sanayi alanlarını geliştirmek istemini içermesi.”

Sonuç olarak:

Bu kongrede alınan kararların özü üç noktada toplanabilir:

* Özel teşebbüs güvence altına alınacak, devletin ekonomiye müdahalesi en alt seviyede tutulacaktır. Özel sermayenin gücünün yetmeyeceği alanlarda devlet devreye girebilecektir.

* Yabancı sermaye Türk yasalarına ve çıkarlarına uygun olduğu ölçüde güvence altına alınacaktır

* Yabancı ve yerli tüm iş adamları için batıdaki örneklerine uygun yasal ortam en kısa zamanda hazırlanacaktır.

Yani Kurtuluş Savaşı’ndan çıkan Türk burjuvazisi, İzmir İktisat Kongresi aracılığıyla yeni Türkiye’nin de dünyadaki yerinin kapitalist emperyalist sistem olduğunu, emperyalist sisteme değil, onun içindeki galip güçlerin Türkiye’yi doğrudan sömürgeleştirme siyasetine karşı olduğunu ilan etmiştir. Sonuç olarak İzmir İktisat Kongresi ekonomik gücü zayıf Türk burjuvazisinin ekonomik programı idi. Sömürgeleştirilmeye karşı savaştan yeni çıkmış bir burjuvazi idi bu. Türkiye’yi bütünüyle sömürgeleştirmek isteyen emperyalist güçler şimdi savaşla yitirmiş olduklarını geri almak, Türk burjuvazisi ise savaşla kazandığını pekiştirmek için pazarlığa oturuyorlardı. Aralarında bu anlamda önemli çelişmeler vardı. Türk burjuvazisi ülkenin gerçek egemeni olmanın ekonomik egemenlikten geçtiğinin bilincinde olarak, Türk kapitalizminin geliştirilmesi programını formüle ediyordu. Uluslararası ortamda Sovyetler Birliği’nin varlığı ve Türk Kurtuluş Savaşı’na verdiği destek, bu pazarlıkta Türk burjuvazisinin elini güçlendiriyordu. Formüle edilen program geliştirilecek Türk kapitalizmi ile kalkınmaktı, emperyalistlerden talep edilen bu hakkın Türkiye’ye tanınması idi. Böyle bir program, kapitalizm şartları içinde bağımsız kalkınma programı, gerçekte aynı zamanda emperyalist dünyanın -bağımsız kapitalist- bir parçası olma programı idi. Böyle bir programın sonuçta varacağı yer kaçınılmaz olarak savaşla kazanılmış bağımsızlığın giderek yitirilmesi idi. Bu istekten bağımsız, ilişkide bulunan sermayelerin gücünün, dengelerinin tabii sonucudur. Kuşkusuz, bugünle karşılaştırıldığında, Sovyetler Birliği’nin varlığı ve desteği şartlarında “bağımsız kapitalizm geliştirme”, bağımsızlığı koruma imkanları daha fazla idi, fakat bu yalnızca bağımlılık sürecinin hızını belirleyebilirdi. Öyle de oldu. Fakat burjuvaziden bundan başka bir program da beklenemezdi.

Objektif olarak İzmir İktisat Kongresi’nin rolü, sonuçta batılı emperyalistlere güvence verme rolüdür. Lozan Konferansı’nın ikinci bölümüne giden delegasyonun çantasında İzmir İktisat Kongresi ertesinde Türkiye’nin yeni devletinin iktisadi politikasının “bağımsız kapitalizm” geliştirme politikası olacağı açıklaması vardır ki, bu gerçekte emperyalist sistem içinde kalınacağı açıklamasıdır sonuçta. Emperyalizm çağında ekonomik açıdan geri ülkeler için “bağımsız kapitalizm” programı boş bir iddiadır. Bu iddia ancak güçlü bir sosyalist ülkenin veya blokun varlığı ve bu güçlerin “bağımsız kapitalizm” yanlısı güçlere destek vermesi ile gerçekleştirilebilir ki, bu durumda emperyalist sisteme tam entegre olmamış, sosyalist de olmayan üçüncü bir kategoride yer alır.

İzmir İktisat Kongresi’nde yeni Türk devletinin rolü Türk burjuvazisinin yaratılması/ güçlendirilmesinde ona yardımcı olmak biçiminde belirlenmiştir. Sovyet diplomatı İ. S. Aralov, anılarında Mustafa Kemal’le 1922’de yaptığı bir görüşmede onun tavrını şöyle aktarmaktadır:

“Türkiye’de sınıflar yok dedi. Türkiye’de işçi sınıfı yok, çünkü gelişmiş bir sanayi yok. Bizim